

FANTÁZIA

2020

SCI-FI * FANTASY * HORROR

Fantázia 2020

Antológia fantastických poviedok

Finálové a ďalšie vybrané poviedky z literárnej súťaže
Martinus Cena Fantázie 2020

Súťaž organizujú
Občianske združenie Fantázia a OZ Multiverzum
Generálny partner: MARTINUS

Partneri: ESET, Artis Omnis, Incheba

Mediálni partneri:
Rádio Devín,
Knižná revue, Scifi.sk

Ceny venovali:
Eset, Martinus, Publico, vyd. Artis Omnis,
iHRYsko.sk, Nekonečno.sk, Incheba a vyd. Fantázia media

Fantázia 2020

Antológia fantastických poviedok

Zostavil: Ivan Alakša

Jazyková úprava: Lucia Lenická

Copyright © Fantázia media

Publisher © Fantázia media, s. r. o., 2020

Cover © Lucia Mrvová, 2020

Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89823-21-5

IVAN ALAKŠA

Osemnástka v karanténe

Mohol byť tento ročník Martinus Ceny Fantázie šialenejší? Len čo sa naša súťaž stala čerstvou osemnástkou, už sme ju museli zavrieť do karantény a pod jej oknom sa zoradili vyše tri stovky nápadníkov. Bol to ročník veľkých zmien – u nás, v súťaži, ale aj celkovo, vo svete.

Tou najväčšou zmenou v našej súťaži je, že od tohto roku ju organizuje OZ Fantázia spoločne s OZ Multiverzum. Dovolím si povedať, že zmena sa udiala v správnej chvíli, pretože to, čo nás čakalo, by sme sami už asi nezvládli. Multiverzáci, keďže sú to ľudia, ktorí sa snažia šíriť povedomie o fantastike medzi mládežou a na školách, sa rozhodli rozšíriť ocenenia v Martinus Cene Fantázie o **Cenu Multiverza** pre poviedku od autora mladšieho ako 15 rokov. Takých autorov máme pravidelne a tento rok ich bolo skoro dvadsať. Prvou držiteľkou Ceny Multiverza sa stala **Karolína Chudíková** s poviedkou *Svetlo*.

Smerovali sme k tomu roky, ale až teraz sme sa odhodlali – Martinus Cena Fantázie sa konečne stala „úplne zelenou“, povedal by som, citujúc Korbena Dallasa z Piateho elementu, „superzelenou“... Začalo sa to už pred rokmi čítačkami pre porotcov, vtedy sme sa zbavili piatich papierových kópií poviedok, porotcovia už nemuseli so sebou vláčiť papier na letnú dovolenku či do lietadla... A tento rok sme sa zbavili aj poslednej kópie a tiež papierovej prihlášky. Autori sa do súťaže registrovali na našej vyvinenej webstránke, už nemuseli posilať obálku poštou. Sice sme ich ukrátili o čakanie v radoch na poštách tesne pred uzávierkou, kde sa mohli stretnúť s ostatnými a pokecať si o svojich poviedkach, ale v podstate sme tak predbehli zákaz stretávania sa.

Takže sme boli vlastne aj jasnozriví...

Neviem, čo konkrétne, asi kombinácia všetkých zmien a udalostí – nový partner Multiverzum, väčšia aktivita na sociálnych sieťach, uľahčenie prihlasovania a zákaz vychádzania počas pandémie – spôsobilo, že v tomto ročníku ste nás zahrnuli 316 poviedkami. Aj keď dvaja autori neskôr zo súťaže odstúpili, porotcovia, ktorým sme sľubovali 150 poviedok, sa museli preľúskat' 314 textami, čo predstavovalo až 4 511 normostrán.

Ako každý rok, aj teraz bola porota skvelá. **Zuzana Belková**, moderátorka Rádia Devín a naša porotkyňa z prvého ročníka súťaže pred 17 rokmi, ďalej **Andrea Harmanová** z vydavateľstva Artis Omnis, ktorá v predošlých rokoch hodnotila hororové poviedky v Cene Béla, **Jana Plauchová**, autorka sci-fi a blogerka, ktorá musela zvládnuť ťažkú úlohu blogujúcej porotkyne, a dvaja muži: **Tomáš Hudák**, publicista a stand-up komik, a **Martin Boszorád**, vysokoškolský pedagóg, recenzent a publicista. Svoju úlohu zvládli so ctou, ich bodové hodnotenia nájdete v tabuľke na konci tejto knihy. Po spočítaní ich bodov sme získali päťicu finalistov, teda najlepších poviedok podľa poroty v tomto ročníku. Tentoraz si víťazstvo v Cene poroty odniesla dvojica autorov. Za iných okolností by sme dali porote vybrať celkového víťaza, no v danej situácii sme sa rozhodli ponechať dvojicu. Aj kvôli tomu, že sú tak zásadne odlišné a obe také dobré v tom, čo je ich cieľom, že si zaslúžili obe vyhrať. Poviedka *Prvý podivný prípad Urbana Baránika* aj poviedka *Na vlastnej koži* získali v tomto roku **Cenu poroty MCF 2020**.

Je nám ľúto, že sme nemohli zorganizovať tradičné osobné stretnutie s autormi a vyhlasovanie finalistov v Martinuse v Bratislave, dúfam, že budúci rok bude pre podobné udalosti priaznivejší. Päťicu finálových poviedok ste si mohli prečítať na stránke blog.martinus.sk a aj vy ste mohli svojím hlasom rozhodnúť o tom, kto vyhrá hlavnú cenu v našej súťaži. Hlasovania sa zúčastnilo 1 352 čitateľov a o konečnom držiteľovi **Martinus Ceny Fantázie 2020** rozhodol rozdiel iba 35 hlasov. Osemnástym

držiteľom sošky Fantázie sa stal **Martin Benkovič** za poviedku *Na vlastnej koži*.

Okrem piatich finálových poviedok v tejto knihe nájdete aj všetky finálové poviedky pridružených a žánrových súťaží.

V **Cene spoločnosti ESET pre najlepšiu sci-fi poviedku** porotcovia čítali vyše osemdesiat poviedok a víťazom sa stal **Matúš Ľudma** za poviedku *Chyba 503*. Okrem neho do finále (a do knihy) posunuli texty: *Gregova dilema* (Viktor Gregor), *List do minulosti* (Miroslava Mališová), *Mesačná sonáta* (Veronika Sebechlebská) a *Zožrať zaživa* (Tereza Stebylová). Je zaujímavé, že tradičné rekvizity sci-fi, teda lietanie na raketách v medzihviezdnom priestore či roboti a androidi nejakú z našej súťaže vyprchávajú. A mne osobne to chýba. Mimochodom, tento rok je sté výročie prvého použitia slova robot a aj preto sme do knihy pomimo finále vybrali skoro až Asimovovskú poviedku **Janka Gálíka** *Človek je len slovo*. A popri nej sa do knihy zviezli ešte ďalšie dve scifička: *V starobe akoby si našiel* (Barbara Zmušková), poviedka, ktorá ako jediná dostala od blogujúcej porotkyne desiatku, a akčné sci-fi *Sodoma/Gomora* (Tomáš Hrábek).

Cena Béla tento rok „prischla“ na hodnotenie asi iba Ivanovi Harmanovi z vydavateľstva Artis Omnis, keďže jeho manželka si strihla úlohu v hlavnej porote, no určite mu pri tom pomáhala. Víťazom s najlepšou hororovou poviedkou tohto ročníka sa stal **Ľuboslav Priesečan** a *Šnúra*. Do finále sa aj v tomto ročníku dostali veľmi temné texty: *Šarha z podsvetia* (Radka Horniaková), *Svätica* (Eva Kašubová), *Kmotra* (Jana Tabačková) a *Beštia* (Beáta Takáčová). Mimochodom, posledné dve menované dámy majú zrejme nejaký svoj interný súboj, lebo už tradične sa v našej súťaži vyskytujú v rôznych finále spoločne. Do knihy to ešte z hororu pomimo finalistov dotiahol aj temný *Septembrový muž*.

Najlepšiu fantasy poviedku sme opäť vyberali v občianskom združení Fantázia a bolo to náročnejšie ako kedykoľvek predtým. Vyše 150 textov – to je tolko, ako v ostatných rokoch celkový po-

čet poviedok v súťaži. Tradičná fantasy s čarodejníkmi, mečmi, trpaslíkmi a elfmi je u nás pomaly na ústupe, na vyšších priečkach sa objavuje zväčša urban fantasy. Mágia ostáva, vyskytuje sa však v našom reálnom svete, často dokonca ani nie skrytá, ako v Harrym Potterovi, ale je priamo jeho súčasťou. Výber bol veľmi zložitý, dokázal by som do finále vybrať 10 – 20 poviedok, niektoré sa objavili aj v iných oceneniach, takže víťazom sa nakoniec stal **Marek Vaňous** s poviedkou *Oskar a elixír života*. Veľmi silný text o otcovskej láske a o našej (a aj vašej) fantázii, ktorá dokáže divy. Do finále sa prebojovali ešte poviedky: *Prachy sa vždy zídu* (Simon Crabak) – výborná humorná fantasy, *Dôvod číslo sedemdesiatšesť* (Monika Kandriková), *Slepá nenávisť* (Barbora Marasová) a *Hugo Zeleň* (Silvia Zeumerová).

Najdlhšie je s nami v tíme Jana Packová, porotkyňa **Ceny Bibliotéky**. Nečíta len konkrétny žáner, číta ich všetky a už niekoľko rokov má rovnakú dilemu – vybrať spomedzi dvadsiatky textov päťicu, ktorú by rada videla vo finále a aj v knihe. Jej tohtoročné finále bolo fantasy-hororové, humor však nakoniec zvíťazil a teda Cenu Bibliotéky 2020 v čase, keď sa Bibliotéka vlastne ani nekonala, získala poviedka *Prvý podivný prípad Urbana Baránika* autorky **Jary Radošovskej**. Zo zvyšných finálových priečok sa do knihy prebojovali: *Kmotra* (Jana Tabačková), *Svetlejšie zajtrajšky* (Jana F. Stankovianska), *Šarha z podsvetia* (Radka Horniaková) a *Mesačná sonáta* (Veronika Sebechlebská).

Od roku 2014 vyhlasujeme aj súťaž fantastických poviedok v angličtine. **Fantázia Award**, chvíľu pomenovaná Fantasy Award, sa dnes vrátila k pôvodnému názvu, aby sme naoko neobmedzovali žánrové zaradenie poviedok. Každý rok hľadáme hviezdnu porotu zo Slovenska aj zahraničia a myslím si, že sa nám to podarilo aj tento rok. Skoro štyridsiatku poviedok si prečítali hviezdni spisovatelia sci-fi **Catherine Asaro** a **Geoffrey A. Landiss**, zatiaľ ešte menej známy autor **Richard Larsson** a slovenská prekladateľka **Ivana Krekáňová**. Víťazstvo si nakoniec odnáša (už po druhýkrát) známy slovenský autor hard sci-fi **Anton Stiffel** za poviedku *Angels of the Revolution*. Na druhom mieste skončil Daniel Klimek

s fantasy poviedkou *Dragon tongue*, tretí je Milan Tichý s fantasy poviedkou *Fortune* a o 4. – 5. miesto sa delí Beáta Takáčová so sci-fi poviedkou *Friday Night* a Dávid Mamrilla s fantasy *Hearts of Fury*. Kompletné bodové hodnotenie všetkých poviedok aj v tomto prípade nájdete na konci zborníka a rovnako aj vyhlásenie ďalšieho ročníka Fantázia Award.

Áno, pokračujeme ďalej, rovnako s Martinus Cenou Fantázie. V tejto chvíli ešte nie sme rozhodnutí, akými zmenami prejde ďalší ročník, nejaké však budú, keďže čítať tri stovky tridsaťstranových poviedok už porote nakladať nemôžeme. Sledujte našu stránku a sociálne siete a na začiatku jari roku 2021 zverejníme pravidlá prijímania poviedok do Martinus Ceny Fantázie 2021. Písať však môžete už teraz. Dobrú poviedku predsa treba nechať trochu aj odležať. Alebo si už hľadajte prekladateľa do angličtiny.

A čo s tými poviedkami, ktoré sa nedostali do knihy? Je veľa takých, ktoré by si zverejnenie zaslúžili, možno je viac aj takých, ktoré by sa pri inej konštelácii poroty dostali do finále. V roku 2020 sme v spolupráci s Rádiom Devín pomohli zverejniť päťicu poviedok zo starších ročníkov našej súťaže, v uplynulých dvoch rokoch si spomedzi sci-fi poviedok jednu vyberal a uverejnil aj magazín Forbes, kedysi boli uverejňované poviedky v časopisoch Kozmos a Quark... Pracujeme na tom, aby sa vaša dobrá práca dostala na verejnosť, a verím, že ani v tomto ročníku sme ešte s uverejňovaním poviedok neskončili.

Ďakujeme vám, že fandíte našej súťaži, a veríme, že vás poviedky v tejto knižke uspokoja. A možno aj nakopnú, aby ste sa zúčastnili ďalšieho ročníka. Čo poviete, bude to rok ďalšej karantény, alebo letov na Mesiac alebo Mars?

Martinus Cenu Fantázie a Fantázia Award vrátane všetkých pridružených aktivít pre vás organizujú: Občianske združenie Fantázia a občianske združenie Multiverzum.

MARTINUS CENA FANTÁZIE 2020:

1. miesto:

Martin Benkovič: Na vlastnej koži

(Cena Fantázie a 300 €)

2. miesto:

Eliška Ducárová: Margita Besná

(200 €)

3. miesto:

Jara Radošovská: Prvý podivný prípad Urbana Baránika

(100 €)

4. miesto:

Veronika Staníková: Tvorca svetov

(50 €)

5. miesto:

Barbora Vinczeová: Leto, bazén a píłka na železo

(50 €)

Cena poroty:

Jara Radošovská: Prvý podivný prípad Urbana Baránika

Martin Benkovič: Na vlastnej koži

Cena spoločnosti ESET pre najlepšiu sci-fi poviedku 2020:

Matúš Eudma: Chyba 503

Cena Bibliotéky 2020:

Jara Radošovská: Prvý podivný prípad Urbana Baránika

Cena Béla 2020:

Euboslav Priesečan: Šnúra

Cena OZ Fantázia pre najlepšiu fantasy poviedku 2020:

Marek Vaňous: Oskar a elixír života

Cena Multiverza 2020 (pre autorov mladších ako 15 rokov):

Karolína Chudíková: Svetlo

Výsledky boli vyhlásené 11. 11. 2020 v Rádiu Devín.

BARBARA ZMUŠKOVÁ

V starobe akoby si našiel

„**B**ude to v poriadku,“ hovoril som si. „Všetko bude, ako má byť.“ Nemal som prečo byť nervózny. Robil som to už miliónkrát. No tep som mal rýchly a myšlienky neukotvené. Stál som pred dverami v dlhej svetlej chodbe a prešľapoval na mieste. Zatvoril som oči a zhlboka som sa nadýchol. „Vojdeš dnu,“ pokračoval som vo vnútornom monológu, „bude tam zopár tínedžerov. Dáš im prednášku o zodpovednom využívaní technológií. To je všetko.“

Dych sa mi spomalil, no myseľ mi stále zrnila ako starodávny televízor. Nebola to nervozita, nie tak celkom. Skôr som sa bál, že to nedopadne presne podľa mojich predstáv. Veľmi som si želal, aby to dopadlo presne podľa mojich predstáv. Kdesi v útrobach tela som zacítil prekvapivo fyzické bodnutie ľútosti. Spomienky ma vždy dokázali vyhodiť z rovnováhy, akoby boli z mäsa a kostí. Nemala to rada. Vravela, že by som sa nemal toľko trápiť pre minulosť. Ale to sa ľahšie povie, než urobí.

Veci, ktoré ma trápili vtedy, by som teraz ani nezaregistroval. Vždy to boli iba malé trapasy. Ako keď mi na svadbe jej otec povedal, nech mu tykám. Sústredil som sa na to, aby som znel nonšalantne, keď ho prvýkrát oslovím krstným menom. Aby to neznelo príliš hanblivo, ale ani horlivo. Oslovil som ho zlým menom. Volal sa Marián, povedal som Milan. Ešte tri roky potom som sa zavše zhrozil, keď som si na to spomenul. Väčšinou, keď som sa snažil zaspáť. Celým telom mi myklo, akoby mi niekto dal riadne zaucho. Vždy nad tým prevracala oči. Vravela, že všetci chápali, že som bol nervózny. To síce znelo pekne, no nič to na veci nemeňilo. Urobil by som hocičo, aby som mohol vrátiť čas a osloviť ho správnym menom. Občas som mal pocit, že by som si radšej zvolil nikdy si ju nevziať, ak by to znamenalo nemať túto spomienku.

Stlačil som kľučku a vošiel som do triedy. Pohľady čerstvých maturantov spočinuli na mne a živá vrava stíchla. Veľmi dobre som vedel, že mám iba málo času, kým stratím ich pozornosť. Podišiel som teda rovno k elektronickej tabuli a dotykovou fixkou som na ňu veľkými čitateľnými písmenami napísal:

TELEFÓNY = ZLÉ

KNIHY = DOBRÉ

Znovu som sa otočil a zadíval som sa priamo na nich: „Kto z vás už počul niečo také?“

Z radov lavíc sa kde-tu ozval slabý smiech. Niekoľko rúk sa pomaly začalo dvíhať, spolužiaci sa obzerali naokolo, aby skontrolovali, či nevytrčajú z davu. Nakoniec mali ruky hore úplne všetci.

Pamätal som si presne, aké to bolo na ich mieste, aj ja som sem totiž chodil na strednú. Možno aj preto tá nervozita. Lepil sa na mňa akýsi odtlačok minulosti. Vtedy som bol nesvoj neustále. Skľúčený panikou, že šliapnem vedľa. Že všetci uvidia, aký som v skutočnosti. A neustále som striehol na príležitosť dokázať, že taký nie som. Že som lepší. Najlepší. Po štyroch rokoch som z tej školy odišiel a ledva som vedel, kto tí ľudia boli. Boli to len odrazy, v ktorých som sa mohol na seba pozerat'.

„Aké ďalšie veci počúvate o technológiách?“ spýtal som sa. Mladý prednášajúci, ktorý vojde do triedy bez pozdravu a povie niečo kontroverzné, to bolo veľké klišé, ale fungovalo. Každý z nich videl niečo také v seriáli alebo vo filme. A vo filmoch začali žiaci vždy nakoniec počúvať. Stále to boli sedemnásť-, osemnásť-ročné deti, dalo sa nimi ľahko manipulovať.

„Že sú ako drogy!“ ozval sa dlhovlasý chlapec s červenými očami. Vyvolalo to vlnu smiechu. Deti ako oni si často kládli otázky, či dospelí naozaj tak málo chápu spojitosti, alebo či sa tak iba tvária. Odpoveď je jednoduchá: vždy sa tak iba tvária.

„A čo si o tom myslíte?“ spýtal som sa znovu, nečakajúc na ďalšie pokyny. Vedel som, že väčšina z nich dopadne dobre. Že v skutočnosti moju prednášku nepotrebujú. Svoj čas na zemi trochu vyplytvajú, trochu pokazia, ale celkovo si ho užijú. Zopár z nich urobí aj niečo užitočné. Ale potom sú tu tí ostatní. Tí, ktorí nevedia, že si musia dávať pozor, aby ich to nestrhlo. Že záchranné siete, ktoré ich celý život držali nad vodou, ich o chvíľu navždy

opustia. A že sloboda, ktorá s tým príde, má pod sebou oveľa hlbšiu temnotu, než si vedia predstaviť.

„Podľa mňa je to blbosť,“ ozval sa chlapec z úplne zadnej lavice. Skúmavo som si ho prezrel. Dal si záležať na tom, aby sedel ležérne. Mal na sebe veľkú čiernu mikinu a jeho vlasy nutne potrebovali ostriať. Pohľad mi opätoval jasnými veľkými očami a na perách mal ľahučký úškrn. „Na všetkom sa dá byť závislý, aj na čokoláde. Normálni ľudia s tým problém mať nebudú,“ dokončil a zdalo sa, že je so sebou spokojný.

„Ako sa voláš?“ spýtal som sa, hoci som to naozaj nepotreboval zistiť. Chlapec si prekrížil ruky a poobzeral sa dookola, akoby sa ostatných pýtal, či niekedy videli niečo hlúpejšie.

„Vilo,“ odpovedal nakoniec. Nebol drzý, na to si dával pozor. Bol rebelom, na ktorého sa nedalo sťažovať. Bola to však len fasáda. V tvári mal stále detský tuk a v očiach príslub strachu. Nechcel zísť príďaleko a spôsobiť si problémy. Nebol som skutočným učiteľom, ale chápal som, čím je tá profesia lákavá. Sochári musia cítiť niečo podobné pri pohľade na kus hlíny. Potreboval moju pomoc. Ale potreboval ju dostať takým spôsobom, aby ju akceptoval. Jeho uši mojim slovám ešte neboli otvorené. Cestu ďalej mi prezradil jediný letný pohľad, ktorý chlapec švihol smerom k opačnému rohu triedy.

„Tak potom asi nie som normálna,“ ozvalo sa dievča, ktoré si ten pohľad všimlo. Otočil som sa za ním, no vôbec si ma nevšímal. Neprekážalo mi to. Malo sedemnášť rokov a ja už dávno nie. Naozaj som sem nechodil za niečím takým. Ale vedel som, že ak niekto dokáže nahloďať jeho istotu a donútiť ho otvoriť si myseľ, bude to ona. „Podľa mňa sú technológie návykové presne ako drogy,“ pokračovalo dievča a samovoľne sa hralo s koncom ryšavého vrkoča. Jej slová boli vybrané pozorne, aby boli čo najviac v protiklade s tými jeho. „Iba to viac akceptujeme, pretože v tom lietame všetci. Všetko je nadizajnované tak, aby sme na tom strávili čo najviac času. Aby sme len konzumovali a konzumovali a konzumovali ďalší obsah. Vie sa to už dávno, ale nič sa nezmenilo. Ak niečo, tak že je ešte ťažšie sa z toho vymotať. Predtým si si mohol dať telefón do inej miestnosti a bolo jednoduché nechať ho tam. Ale teraz, keď všetko ovládame očami? Je oveľa ťažšie vyhnúť

sa podvedomým pohľadom.“ Veľavýznamne sa na Vila pozrela. Zoširoka sa usmial. Áno, ju počúval. Ešte áno. No vedel som, že to tak nebude navždy. Letmé pohľady, úškrnky. Neboli si ešte jeden druhým istí. Boli na štartovacej čiare. O dvadsať rokov sa už nebudú počuť, ani keď si budú kričať do tváre.

Prečo je to tak? Prečo sme ochotní počúvať tých, na ktorých nám záleží, iba do chvíle, keď začne záležať aj im na nás? Povieme si potom, že ak sa rozhodli byť s nami, musia mať hrozný úsudok a nedá sa im veriť? Začneme ich brať ako otravných mladších súrodencov, ktorých dobiedzanie nám kazí príjemné chvíľky? Nechce sa nám veriť, že by sme mohli svojim najbližším vlastným správaním naozaj ublížiť? Tak v tom radšej pokračujeme, až kým ich neodoženieme preč?

Trieda čakala na ďalšie moje kroky. „To je rozhodne zaujímavá myšlienka,“ hľadal som správne slová, ktorými by som sa dostal k tomu, čo som potreboval povedať. „Sú naše technológie navykovejšie než tie dajme tomu tridsať rokov dozadu?“

Vilo si počuteľne odfrkol. „Ludia mali vždy paniku z nových vecí,“ pohodlne sa oprel, akoby hovoril finálny argument, proti ktorému sa už nedá nič povedať. „Keď pred stopäťdesiatimi rokmi vyšiel prvý film, ktorý ukazoval len príchod vlaku, ľudia utekali z kina s krikom. Vždy bude panika z nových vecí, ale ten vlak nikoho neprejde.“

Vedel som, že túto informáciu nemal uloženú v hlave. Než prehovoril, díval sa do obrazovky v stole. Bolo mi jasné, že aspoň tie roky si musel vyhľadať. Už sa to začínalo. Naozaj ma potreboval. „To je dobrý argument,“ povedal som, aj keď, samozrejme, nebol. Ale kritiku je treba najskôr natrieť maslom, inak dolu krkom nepôjde. „Súhlasíte s tým?“ spýtal som sa triedy. Chvíľu bolo ticho, akoby všetci naozaj premýšľali.

V prednej lavici sa dvihla ruka. Otočil som sa a pokynul som nakrátko ostrihanému chlapcovi v športových šortkách. Odkášľal si a priveľmi zreteľne odpovedal: „Podľa mňa je rozdiel v tom, že sú dnes všade.“ Prikývol som a vyzval som ho, nech pokračuje. Rozšírili sa mu oči, pretože si nič ďalšie nepripravil. „Hm,“ začal, natahujúc čas. Potom mávol rukou a rozhovoril sa, akoby mu nezostávalo nič iné než povedať presne to, čo má na srdci: „Moja

mama mi stále vraví, že by som nemal pozerat' videá, keď robím niečo iné. Napríklad keď umývam riad alebo keď sa sprchujem, alebo cvičím. Keď sa ešte obrazovky ovládali prstami, bolo to asi zložitejšie, nie? Aspoň tak to vraví ona. Nedalo sa prepínať s mokrými rukami. Iba taká hlúpa vec ako rukavice znamenala, že sa nedalo nič ovládať. A ľudia potom nič ďalšie nerobili, len varili a okrem toho nič iné nevnímali. A ja rozmýšľam, že keby som mal desať minút umývať riad a nepočúvať pri tom aspoň niečo, asi by som sa zbláznil. Občas to skúsim, ale vydržím maximálne tridsať sekúnd. To asi nie je dobré, či?“ Ako rozprával, sčervenala mu tvár a na čele mu vystúpili kropaje potu. Rýchlo sa poobzeral, aby zistil, ako bola jeho sponď prijatá. Z tváří naokolo sa nedalo veľa prečítať. Chlapec sa zosunul na svojej stoličke, ale bolo to zbytočné, nikto ho nesúdil.

„Ďak...“ začal som, ale prerušil ma ďalší hlas, tentoraz energickejší: „Môj otec mi vravel, že si kedysi ráтали, koľko hodín strávili za obrazovkami,“ vysoký chudý chlapec sa s myšlienkou ponáhľal na svet, akoby sa obával, že mu inak ujde. „Teraz by niečo také vôbec nefungovalo, nie? Obrazovky sú všade, takže pre nás je to každá hodina.“ Veľavýznamne poukázal na stôl pred sebou, kde sa premietali slová, ktoré som načarbal na tabuľu na začiatku hodiny. Všimol som si však, že k nim začínajú pribúdať ďalšie. Obzrel som sa a uvidel som nízke dievča, ako pod ne dopisuje ďalšiu vetu. Trvalo to prekvapivo dlho, a keď konečne skončilo a vrátilo sa na svoje miesto, na tabuľi stálo:

DOBRÝ SLUHA, ZLÝ PÁN

Pohľadom som ho vyzval k vysvetleniu. Dievča iba pokrčilo plecami: „To je ďalšia hlúpa vec, ktorú ľudia hovoria,“ povedalo nezaujato a pozeralo sa pri tom na mňa, akoby mi tým chcelo povedať, že prekuklo všetko, čo robím. „Najvtipnejšie je, že to do nás hustia aj firmy, čo to vyrábajú. Stavím sa, že aj tento váš ‚technologický seminár‘ je platený Connectom. Poviete nám, že máme hodinu pred spánkom všetky zariadenia vypnúť, že máme meditovať a vypínať si notifikácie, a pritom sa stále snažíte vymyslieť, ako to celé urobiť ešte návykovejším. Je to, akoby Jack Daniels hovoril závislákovi, nech hodinu pred spánkom nepijú, a pritom by do fľašiek liali čoraz viac alkoholu.“

Podakoval som sa dievčaťu za názor. Odvďačilo sa mi pohľadom chladným ako ľad, hoci som to myslel naozaj úprimne. Nepotreboval som ich ohúriť. Nech ma pokojne vnímajú ako záporáka, môže to byť užitočné: učilo ich to, že nemajú slepo dôverovať autoritám, že dospelým ľuďom nemusí ísť o ich blahobyť.

Najlepšie myšlienky v deťoch skrsnú vtedy, keď sa snažia presvedčiť učiteľa, že nemá pravdu. Vilovi dochádzala trpezlivosť. Bolo to vidieť na prstoch pravej ruky, ktoré mu bezmyšlienkovite prechádzali po povrchu stola. Ďalšie dedičstvo minulosti: vyrástol s obrazovkami, ktoré sa ovládali prstami, a aj keď jeho dotyky už nič nez mohli, inštinkt mu zostal. Mal si to už uvedomiť, bolo to nad slnko jasnejšie. Hlupák. „Ale to robíme iba preto, lebo je to objektívne užitočnejšie,“ rozhovoril sa hlasnejšie než predtým. „Prečo by sme mali strácať čas varením alebo upratovaním, keď sa pri tom môžeme aj zabávať? O čo morálnejšie je písať veci na papier, keď ich môžeme písať do telefónov? Aj keby sme kvôli tomu mali zaspávať o niečo ťažšie, stále to má viac výhod ako nevýhod. Inak by sme to nerobili.“

„Dobre, Vilo,“ povedal som. Kedysi by som sa mohol ležérne usadiť na katedru, ale teraz by som tým popraskal obrazovku. Presunul som sa znovu pred tabuľu, aby som im dal najavo, že preberám slovo: „Spýtam sa ťa jednu vec. Vieš, prečo dnes používame tie isté emodži ako pred tridsiatimi rokmi?“

Vilo sa zasmial: „To vedia aj malé deti,“ povedal a videl som mu v očiach úľavu, že pozná správnu odpoveď. „Facebook nimi manipuloval ľudí, aby volili tých politikov, ktorí im zaplatili najviac.“

Nebola celkom správna. „To si ľudia často myslia,“ povedal som a Vilovi sa nepáčilo, kam som tým mieril, „ale v skutočnosti to iba skúmali – nakoľko ľudí ovplyvní zmena výrazu tých malých žltých tváričiek? Zmena ich poradia, aby sa k tým ‚nahnevaným‘ dalo dostať ľahšie? Samých ich prekvapilo, akú v tom našli zakliesnenú moc. Až tak, že jeden z výskumníkov považoval za svoju povinnosť vyniesť ich závery na svetlo sveta.“ Nehovoril som im nič nové. Boli to staré príbehy, o ktorých už len málokto premýšľal. Ale videl som im na očiach, že sú lační po tóne, ktorým som rozprával. Po ničom nebažili tak ako po hlase dospelého, ktorý kritizuje spoločnosť. Aj na Vilovi som videl, že ma počúva, nao-

zaj počúva. Je ťažké nepočúvať, ak je príbeh adresovaný priamo vám. Nemohol som od neho odtrhnúť pohľad. „Plány na speňaženie týchto znalostí nestihli byť zrealizované,“ pokračoval som. „Bol to posledný kliniec do ich rakvy. Najmä preto, že ľudia v tom momente už neboli naklonení veľkým technologickým firmám. Všetky filmy a seriály z toho obdobia boli o tom istom. Veľká zlá korporácia vynájde novú technológiu a použije ju na obohatenie sa bez ohľadu na to, čo to urobí so svetom.“

Vilovi sa moja prednáška páčila. Nepriznal by to, ale to sa dalo povedať o všetkom, čo sa mu páčilo. „Preto dnes všetko riadia algoritmy, ktoré do úvahy berú len a len to, čo robíte vy. Nemajú žiadneho pána a nedá sa ich nijako kúpiť. Skončila sa éra reklám a za technológie si platíme. Takže všetky problémy sú vyriešené, všakže?“

Obzeral som sa a hľadal správnu tvár, ktorá by mi pomohla predniesť ďalšiu lekcii. Znovu sa zdvihla nesmelá ruka chlapca z predných lavíc. „Neviem, či som v tomto jediný,“ začal a pozeral sa pritom neurčito na tabuľu, akoby ju chcel zhypnotizovať, „ale často si chcem niečo vyhľadať, lebo to potrebujem do školy, no telefón mi automaticky otvára videá, ktoré si prezerám vo voľnom čase. Až o pár hodín si spomeniem, čo som chcel robiť. A pokojne sa to aj trikrát celé zopakuje. Ak niečo naozaj potrebujem urobiť, musím to zadať hlasom. Nad tým jediným mám ešte stále kontrolu.“ V tichu, ktoré v triede zavládlo, už aj on začul súhlas. Nebol v tom sám. Vilo sa už pomaly, ale isto začal mračiť.

„Myslím, že si trafil kliniec po hlavičke,“ povedal som a chlapec sa na stoličke viac vystrel. „Technológie sa stávajú jednoduchšie ovládateľnými, ale ťažšie kontrolovateľnými. Prešli sme od stlačania k dotykum, od dotykov k pohľadom. Skúste sa teraz zamyslieť, kam by sme takto mohli zájsť ďalej. Čo by uľahčilo ovládanie ešte viac, ale vzalo by nám aj ešte viac kontroly?“

Mladým ľuďom nestačí natlačiť do hlavy, že technológie sú zlé. Mali bojovať s niečím, čo si nikto ešte nevedel predstaviť. Museli očakávať neočakávané. Byť dva kroky pred všetkými ostatnými. Sami by na to nikdy neprišli. Na to mali mňa.

„Ale nám nikto tú kontrolu neberie,“ hovoril Vilo a zrazu pri tom stál. Čelo mal zvrátené a držal sa okraja stola, akoby mu

inak hrozil pád. „Nikto nás do toho nenúti. Ak s tým máte taký veľký problém, kúpte si poondený tlačidlový telefón a píšete na písacom stroji.“

Chcel som mu odpovedať, ale nestihol som. „To je ten problém,“ ozvala sa znovu ryšavka. Stále som si bol istý, že ho chce len vyprovokovať. „Nikto to naozaj neurobí, pretože nechceme byť pozadu za ostatnými. Nenájdeš si prácu, ak budeš odmietat používať počítač. Tá voľba je iba ilúziou, všakže?“ Obrátila sa na mňa a ja som súhlasne prikývol. Čakal som na ďalšie odpovede, ale neprichádzali. Potrebovali trochu viac pritlačiť.

„Stalo sa vám niekedy, že ste mali sen o tom, že ste boli na telefóne?“ spýtal som sa. Niekoľko z nich prikývlo. Pozrel som sa Villovým smerom, ale ten si dával pozor, aby nemihol ani brvou. „A videli ste v tom sne nejaký skutočný obsah? Vedeli ste niečo z tej obrazovky prečítať?“ pýtal som sa a na niektorých tvárach sa zjavila neistota. „Alebo ste snívali len o tom prehliadaní? O tom pocite, že ste obklopení svojimi obľúbenými vecami a že každou chvíľou môžete naraziť na niečo, čo vás úplne zachváti?“ Ak s tým niekto nesúhlasil, neozval sa. „Technologickým firmám v skutočnosti nezáleží na tom, čo konzumujete. Či pozeráte športové zápasy alebo videá o mejkape,“ pokračoval som, a to už som sa dostával k jadru veci, „jediné, na čom im záleží, sú iskričky dopamínu, ktoré vám pri tom vybuchujú v hlave. Všetko, čo váš mozog na ceste za tým spomalí, by najradšej úplne vyhodili. Zrak je náš najrýchlejší a najpohotovejší zmysel. Vôbec sa nečudujem, že ho využívajú. Ale oči stále môžete zatvoriť. Čo zatvoriť nemôžete?“

Vilo už bol naozaj nahnevaný. „Viem presne, kam tým mierite, a nemáte pravdu,“ pokračoval a jeho neoblomné presvedčenie bolo príliš demonštratívne, aby za ním nebola skrytá neistota. „Sám ste o tom hovorili. Ľudia sa toho príliš boja. Bolo priveľa filmov o tom, ako sa z nich stanú zombíci napojení na stroje. Garantujem vám, že o päťdesiat rokov nebudeme mať v lebkách žiadne sci-fi implantáty, ktoré by nám čítali myšlienky a premietali hry priamo do mozgu. Nikto nechce žiť svoj život ležiac na posteli a predstavujúc si, že je veľký gangster. Nikto nechce byť socka.“

Musel som sa usmiať. „Súhlasím s tebou, Vilo,“ povedal som a kúpil som si tak ďalších pár minút jeho pozornosti. „Ale mys-

lím si, že ťa správne myšlienky zaviedli k nesprávnemu záveru. Predstavuješ si budúcnosť v temných farbách. Priam katastroficky. To ľudia zvyknú robiť a potom sú zaslepení pred problémami, ktoré vyzerajú neškodne. A my, ľudia, sme veľmi šikovní vo vytváraní príbehov o neškodnosti.“ Pri tých slovách som sa prešiel pomedzi lavice a zastal som pred jednou. Dievča sediace za ňou si ma vôbec nevšimlo, pretože sa sústredene dívalo do telefónu. Odkiaľal som si a natiahol som k nej ruku. Dievča sa na mňa zadívalo a s prevrátením očí mi vložilo telefón do rúk.

„Telefón,“ povedal som nahlas a ukazoval som stíhly čierny obdĺžnik triede. „Koľko má spoločného so zariadením, ktoré vynášiel Alexander Graham Bell? Naozaj len veľmi málo. Medzi počítačmi, telefónmi a televízormi už nie je takmer žiaden rozdiel. Sú to len obrazovky v rôznych veľkostiach podľa toho, kde sa chceme na informácie pozeráť. Ich názvy však nemeníme. Pretože sa cítime lepšie, keď máme dni rozdelené do viacerých častí. Keď sme chvíľu na telefóne, potom si pozrieme film a večer si zahráme hru. Ak by sme celé dni robili iba jedno z toho, cítili by sme sa zle. Preto trváme na týchto kategóriách a presadáme si pritom z postele na gauč a potom za stôl.“ Vrátil som mobil mladej dievčine, ktorá si ho vzala naspäť s úľavou zmiešanou s novou obozretnosťou. „Radi si predstavujeme, že technológie nám život uľahčujú. Že ho nijakým spôsobom nemenia, a ak áno, je to naša vlastná voľba. Ale nikto nedokáže naozaj povedať, aký bude mať všetko toto dosah. Už teraz fungujeme v úplnom opojení návykov. Prakticky všetko robíme zo svalovej pamäti. Čím menej k tomu budeme potrebovať skutočné svaly a čím lepšie si vycvičíme mozog, aby fungoval inštinktívne, tým viac slobody odovzdáme na oltár pohodlia.“

Vilo sa už netváril nahnevane. Miesto toho sa mu na tvári rozprestrela slabo maskované trápenie. Vedel som, že už chýba iba málo. V tom pohľade sa začalo zjavovať niečo také pravdivé, až som užasol, aké to, čo robím, dokáže byť krásne. „Prečo by to ale malo byť zlé?“ spýtal sa nakoniec. Na chvíľku sa odmlčal. Zbieral sily. „Aj keby sme mali ako úplní tupci sedieť pred obrazovkami celé dni,“ pokračoval a aj samému mu bolo jasné, že tomu úplne neverí, „ak nás to bude baviť viac ako hocičo iné, prečo nie?“

Chvíľu som len stál a opäťoval jeho pohľad. Potom som si pred tabuľu prisunul stoličku. Čakalo ma veľké finále. „Asi ste si to už uvedomili aj sami, nemá zmysel okolo toho tancovať. Nie je náhoda, že tu dnes som. Vždy sú to bývalí narkomani, ktorí dávajú prednášky o tom, aké sú drogy nebezpečné, však?“ spýtal som sa a niekoľko očí sa pri tých slovách rozšírilo. „Ja nie som výnimkou. Nie som ňou vôbec. Keď som bol vo vašom veku, myslel som si, že ňou budem. Že som špeciálny. Že sa ma to netýka. Ale medzi mnou a vami je len jediný rozdiel – mňa pred týmto nikto nevaroval. A stálo ma to všetko.“ Na chvíľku som sa odmlčal, aby som skontroloval, či ma stále počúvajú. Nebolo to však potrebné. Boli napätí ako strunky a viseli na každom mojom slove. „Poviem vám svoj príbeh, nie pretože by som ho hovoril rád, ale kvôli tomu, aby ste sa z neho poučili. Prosím vás, aby ste ho počúvali, ale nie doslovne. Počúvajte iba jeho kontúry, pretože ten váš môže vyzerať úplne odlišne. Bohužiaľ vás nemôžem varovať presne pred tým, čo ublíži vám. Ale môžem vás upozorniť, že to budete vy samotní.“ Premýšľal som, či v tomto momente niekto od prekvapenia nezhykne, ale to by nebolo realistické, aj tak som už zachádzal príďaleko. „Algoritmy vám totiž vedia naservírovať presne to, čo chcete. Čo chcete vidieť, čo chcete počuť. Ako chcete tráviť svoj čas. Nepýtajú sa vás prečo, nesúdia vás za to. Slúžia poslušne a precízne. Ale my ľudia máme najradšej veci, ktoré sú pre nás škodlivé. Najviac túžime po tom, čo nás môže zničiť.“ Na tvárach mali zasnené výrazy. Snažili sa v sebe nájsť svoje slabé miesta. „Ja som hľadal únik z reality,“ hovoril som rýchlo, pretože som sa nad tým nechcel priveľmi zamýšľať. „Vždy som chcel, aby bol môj život čo najlepšie. Bezchybný. Snažil som sa zo všetkých síl, ale nešlo to tak, ako som si predstavoval. Tolko vecí bolo mimo mojej kontroly a toľkokrát som bol tým problémom, tým kolieskom, ktoré zlyhalo, aj ja sám. Trápilo ma to viac, než bolo normálne.“ Znovu som sa odmlčal. Nemusel som im presne opisovať, ako môj pokazený život vyzeral. Bolo lepšie, keď si to predstavili sami. Keď si do úlohy namiesto mňa dosadili samých seba vo svojich najstratenejších momentoch.

Šarády sa skončili. Boli sme tu len my dvaja. „Vilo, máš pravdu v tom, že morálne na tom nič zlé nie je,“ pokračoval som a díval